

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת כי תשא תשע"ו

חטא העגל - וחטא היהודים בשושן

ושהיא תנהיגם].

כוונת בני ישראל בעשיית העגל

התורה מספרת: "וַיֵּרָא הָעָם כִּי בָשַׁשׁ מֹשֶׁה לָרְדֹת מִן הַהָר, וַיִּקְהֵל הָעָם עַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו: קוֹם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכוּ לְפָנֵינוּ, כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ... לֹא יָדַעְנוּ מָה הָיָה לוֹ" (שמות לב, א). לפי חשבונם של ישראל, משה היה אמור כבר לרדת מן ההר (עי' רש"י שם), והנה הוא לא מגיע. בנוסף לכך, "בא השטן וערכב את העולם, והקרא דמות חושך ואפלה וערוביאי, לומר: ודאי מת משה, לכך בא ערוביאי לעולם" (רש"י שם). בעקבות כך, נקהלים ישראל על אהרן, ודורשים: "קוֹם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכוּ לְפָנֵינוּ!"

וצריך להבין: מה פירוש "עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים"? וכי אפשר לעשות אלהים?! חוץ מזה, לשם מה נחוצים להם אלהים חדשים? הרי גם אם משה מת, אבל הקב"ה חי וקיים! וגם השטן לא הראה להם כאילו הקב"ה איננו, אלא הראה רק שמשה איננו. ואם כך, מה שהם זקוקים לו הוא תחליף למשה, ולא אלהים חדשים.

גם את דברי ישראל לאחר שנעשה העגל, קשה מאד להבין: "אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שם, ד). איך אפשר לומר, שעגל שנעשה היום, הוא זה שהוציא את ישראל ממצרים לפני שלשה חודשים? הרי רק שוטה גמור יאמר דבר כזה! (עי' ומבין שם) האם היו ישראל שוטים עד כדי כך?! ודאי שלא! אם היו שוטים, הקב"ה לא היה כועס עליהם. על שוטה צריך לרחם, לא לכעוס. ברור אפוא, שלא היו שוטים. הם היו דור דעה, דור שזכה לדבר עם השכינה ולקבל נבואה במדרגה גבוהה יותר מיחזקאל בן בוזי וכל הנביאים (עי' רש"י שם טו, ב ד"ה זה א-לי). מה אם כן הפשט בפרשה הזו?

בעקבות שאלות אלו ואחרות, הסבירו הראשונים, שכוונת ישראל לא היתה לעשות לעצמם אלוהות חדשה ח"ו, אלא רק להעמיד להם "כְּבוֹד חוֹנֵה בְּצוֹרֵת גְּוִיָּה" (אב"ע שם לב, א; וכעין זה בכוזרי מאמר א' סי' צ"ז). כלומר, חפץ גשמי שעליו שורה השכינה. עד עכשיו משה היה ה"חפץ" הזה, אבל עכשיו, שמשה איננו - הם מבקשים משהו אחר שתשרה עליו השכינה, כפי ששרתה על משה¹. הראשונים ביארו באופנים שונים, למה נבחרה למטרה זו דוקא צורת שור², אך הכל מודים שלא תחליף לקב"ה חפשו בני ישראל, אלא תחליף למשה רבינו, כ"חפץ" ששורה עליו השכינה⁴.

זהו שאמרו ישראל, "אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם". כלומר, זהו החפץ שעליו שורה מעתה השכינה שהוציאה אותנו ממצרים (ולא שהעגל עצמו הוציאם ממצרים). זהו גם פירוש בקשתם, "קוֹם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים". כלומר, עֲשֵׂה לָנוּ אִיזָה חֶפֶץ שֶׁתִּשְׂרָה עֲלָיו שְׂכִינַת אֱלֹהִים. [ועוד אפשר לבאר, ש"אֱלֹהִים" שבפסוק זה פירושו מנהיג, ולא אלוהות, וכמו שאמר הקדוש ברוך הוא למשה: "רָאָה נִתְתִּיף אֱלֹהִים לְפָרְעָה" (שמות ז, א) - שופט ומנהיג לפרעה (עי' רש"י שם). וכן כאן, "קוֹם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכוּ לְפָנֵינוּ" פירושו - עשה לנו מנהיג שילך לפנינו. ועל כל פנים, גם לפירוש זה, כונתם של ישראל היתה לחפץ שתשרה עליו השכינה,

חטא העגל - נסיון להכריח את השכינה

והנה, מחשבה זו כשלעצמה, לעשות איזה חפץ או מקום מיוחד בעולם שתשרה עליו השכינה, עדיין איננה מחשבה פסולה. זו הרי המחשבה העומדת ביסוד הענין של המקדש, ובני ישראל כבר ידעו באותה שעה שמקדש שכזה עתיד להבנות, שהרי אמרו בשירת הים (ברוך הקודש): "תִּבְאֵמוּ וְתִטְעֲמוּ בָהֶר נַחֲלֶתְךָ, מְכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלָּתְ ה', מְקַדְּשׁ - ה' - פּוֹנְנֵנוּ יְדִיךָ" (שם טו, יז), כלומר: הקב"ה עתיד לבנות לו מקדש, שישמש כמקום להשראת השכינה בעולם. אמנם ישראל לא הגיעו עדין ל"הר נחלתך", ששם אמור להבנות המקום המדובר, אבל הקב"ה הרי הסכים לעשות מקום זמני להשראת השכינה גם בטרם הגיעו ל"הר נחלתך", והוא המשכן שבמדבר, וא"כ מה נורא כל כך שישראל רוצים לעשות מקום כזה כבר עכשיו? מה הטענה הגדולה עליהם?

אמנם נכון שישראל טעו בבחירת הצורה שעליה בחר הקב"ה להשרות את שכינתו, עשו צורת עגל והקב"ה אמר לעשות צורת כרובים (בקדש הקדשים), אבל טעות זו אינה חמורה כל כך, לכאורה, ואין בה כדי להסביר את הקצף הגדול שיצא עליהם. הרי עוד לא ידעו ולא שמעו את הציווי של "אֱלֹהֵי כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם" (שם כ, כ), שענינו הוא שלא לשנות את צורת הכרובים (רש"י שם), ואם כן הם אינם יודעים עדיין שהקב"ה חפץ בצורת כרובים דוקא ולא בצורה אחרת⁵, וטעו לחשוב שהקב"ה חפץ בצורת עגל. אם כן, על מה חרי האף הגדול הזה על ישראל, על שעשו מקום להשראת השכינה? בגלל שטעו בין צורת כרוב לצורת עגל?!

נראה לבאר ענין זה בשני אופנים: האופן הראשון שאפשר לבאר הוא, שכעסו של הקב"ה לא היה באמת על עצם עשיית העגל, כיון שעצם עשיית העגל לא היה עון חמור כל כך, כפי שהסברנו. על מה אפוא היה הכעס הגדול? כנראה שהכעס הגדול היה על כך, שבני ישראל חשבו, שעל ידי שיעשו עגל, יהיה הקב"ה מוכרח להשרות את שכינתו עליו, (שכן לפי הבנתם, צורה זו היא הצורה שמתאימה להנהגת ה' עמם במדבר⁶, ולכן סברו שעל צורה זו יהיה מוכרח הקב"ה להשרות את שכינתו). כל כך היו בטוחים בזה, עד שלא טרחו כלל לברר, האם השכינה אכן שורה על העגל שעשו. הם לא מצפים לאות שמימית שתודיע להם שהשכינה אכן ירדה לשרות על העגל, [כגון שתרד עליו אש מן השמים, כפי שהיה אח"כ במשכן (ויקרא ט, כד) ובמקדש (דהי"ב ז, א)], אלא מגישים שלמים ויושבים לאכול ולשתות (שמות לב, ו), מתוך "ידיעה" גמורה שעל צורה זו השכינה שורה! אם היו מתפללים, "אנא ה', השרה שכינתך על העגל הזה", כמו שאנו מתפללים "השב את העבודה לדביר ביתך", שהשכינה תחזור לירושלים - ה' לא היה כועס כל כך. אבל הם לא עושים כך. הם סבורים שצורת העגל מכריחה מאליה את הקב"ה להשרות שכינתו עליה. ולחשוב כך, זהו כבר חטא חמור מאד. הרי מיסודי האמונה הוא, להאמין שהקב"ה הוא עילת כל העילות וסיבת

והוא. הם גדולי הדור בהעדרו, והם יפסקו את כל השאלות. ממילא, מה היו ישראל צריכים לעשות כשסברו שמה מת? היו צריכים לבוא אל אהרן ואל חור, ולשאול אותם: "למדונו רבותינו! משה איננו. מה נעשה עכשיו"? ואז, או שאהרן וחור היו מכריעים מדעת תורה שלהם מה צריך לעשות, אם אהרן יהיה מעתה המנהיג, או חור, או יהושע או מישהו אחר, או שאהרן (שהיה נביא) היה שואל את הקב"ה, והקב"ה היה אומר לו מה לעשות. הקב"ה היה אומר לו מן הסתם את האמת, שמה עדיין חי ויחזור במהרה, אבל גם אם האמת היתה שמה לא היה חי, הקב"ה היה כבר מנקה את אהרן מה לעשות במצב החדש שנוצר.

אבל לא כך נהגו בני ישראל. במקום לשאול את אהרן מה לעשות, הם מכתיבים לו מה לעשות: "קום עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים!" (שם לב, א) לא כתוב: "וַיִּקְהַל הָעָם אֶל אֶהֱרֹן", אלא: "וַיִּקְהַל הָעָם עַל אֶהֱרֹן"⁷ (שם). כלומר, הם מְעִלִּים מכתבים לו מה לעשות, וכשחור מתנגד, הם הורגים אותו (רש"י שם, ה). לכן החשיב הקב"ה את בני ישראל כמזידים בחטא העגל, מפני שבמקום לשאול את חכמי התורה מה לעשות, הם הכתיבו להם מה לעשות, ומי שלא הסכים - הרגו אותו. זהו החלק השני של חטא העגל: אי כפיפות לחכמי התורה.

בטעות הזו אפשר לפגוש גם היום: "הגדולים לא מספיק מבינים" ... "לא מספיק מעורים בציבור" ... "רב פלוני מחמיר יותר מדי" ... וכל מיני טענות מסוג זה, שטוענים המון העם. מה פירוש "מחמיר יותר מדי"? אם תופסים אותו בשגיאה בשו"ע, אפשר להעיר לו. אבל אנשים שלא יודעים כ"כ טוב שו"ע, חושבים שהרב אומר להם חומרות, והם לא רוצים חומרות, אז הם אומרים שהרב מחמיר יותר מדי. "צריך להיות מבית הלל, ולא מבית שמאי". מה פירוש "מבית הלל"? אתה יודע כמה צדיקים היו "בית הלל"? אלו חומרות היו בבית הלל? הוא חושב שמה שהוא רוצה ומה שנוח לו זה "בית הלל", ומה שלא נוח לו זה "בית שמאי". חוצפה ועבירה חמורה לנסות להכתיב לחכמי התורה מה לפסוק. יכולות להיות מחלוקות, לפעמים רב פלוני מחמיר ורב פלוני מיקל, אבל זה לא אומר שאני יכול לקבוע. בשביל לדעת מה חומרא ומה קולא, צריך קודם כל לדעת מה כתוב, אח"כ לקבוע אם זו חומרא או קולא. צריך להזהר לא לעשות את הדבר הזה. לא להכתיב לחכמי התורה מה לפסוק. חכמי התורה יודעים היטב מה לפסוק! הקטנים הם אלו שלא יודעים, וסבורים שיכולים לומר לגדולים מה לפסוק. זהו עיקר חומרתו של חטא העגל, שניסו להכתיב לרבנים מה לפסוק.

אחת הצרות שלנו כאן בארץ היא, מה שהבג"ץ מנסה תמיד להכתיב לרבנות איך לפסוק. את מי לגייר, ואת מי לא לגייר. מתי לתת הכשר, ומתי לא לתת הכשר. סיפר לי הג"ר יצחק קולין זצ"ל (רבה של ירושלים), שפעם הרבנות הטריפה משהו. פנו הקצבים לבג"ץ. פסק הבג"ץ, שאמנם במקרה זה ההלכה כהרבנות, אבל אין לראות בכך תקדים! ... כלומר, אסור לחשוב שהרבנות פוסקת בעניני טרפות! רק הבג"ץ יפסוק מה טרף ומה לא טרף! בעצם, אולי יש כאן רווח גדול בשבילנו: למשל, אם יש למישהו ספק מתי זמן צאת הכוכבים, כרבינו תם או כהגר"א, אפשר יהיה להגיש בג"ץ, והבג"ץ יפסוק לו אם הלכה כרבינו תם או כהגר"א. כך נדע אחת ולתמיד מה ההלכה. כמו כן אפשר יהיה לברר אם צריך תפילין של רש"י או של רבינו תם. "הכל שפיט". הבג"ץ יכול לפסוק בכל דבר. אם עד עכשיו היינו בספק בין דעות שונות ומנהגים שונים, היום יש כבר פתרון, תגיש בג"ץ, והבג"ץ יכריע את ההלכה. הם חכמים גדולים, יכולים

כל הסיבות, מעל כל הכרח, מעל כל צורה, ומעל כל דבר. אי אפשר להכריח אותו לכלום. ממילא, אם עושים עגל - או כל דבר אחר - מתוך מחשבה שעל צורה זו יהיה מוכרח הקב"ה להשרות את שכינתו, יש כאן יחוס כח עצמי לְדַבֵּר זולתו ית', שעושים את הקב"ה מוכרח כלפיו ח"ו, וזהו כמובן פגם גדול באמונה ביחוד ה', שהוא עוון חמור מאד. אין בעולם עצמיות זולת עצמיותו של הקב"ה, וכל כח בעולם פועל רק ברצון ה'! ברצון ה' הוא פועל כך, וברצון ה' הוא יפעל אחרת, או שלא יפעל ולא יתקיים כלל. זהו לענ"ד החומר הגדול שבחטא העגל, ולכן נחשב להם החטא הזה לעבודה זרה, כי סברו בדעתם שהקב"ה "מוכרח" וכפוף לאיזושהי חוקיות, ח"ו. סברו שיש בעולם כח אחר זולתו ית', שאליו גם הקב"ה מוכרח להכפיף עצמו, ח"ו.

למה אין מקום לזמנות פרטיות בבנין המקדש?

ענין זה, שרק הקב"ה קובע היכן להשרות את שכינתו, ואין אפשרות לשום בריה להכריח אותו ית' להשרות את שכינתו במקום שאינו חפץ בו - הוא הטעם והסיבה לכך, שבבית המקדש ישנה הלכה מיוחדת, שאסור לעשות בו דבר מדעת עצמנו (עי' פסחים פו א, סוכה נא ב, וזבחים לג א), אלא רק כפי התבנית הכתובה שמסר שמואל הנביא לדוד, ודוד מסרה לשלמה בנו והבהיר לו: "הֲפֹל בְּכֶתֶב מִיַּד ה' עָלַי הַשְּׁפִיל, כֹּל מִלְאָכֹת הַתְּבִנִית" (דה"א כח, יט). שום דבר כאן אינו מדעתי או מדעת אדם אחר, אלא הכל נקבע על פי ה'. כך היה גם במשכן: ה' אומר למשה בדיוק כמה קרשים לעשות בצפון, וכמה בדרום, ואיך יראה כל דבר ודבר במשכן, וכן לעתיד לבוא במהרה בימינו, לא נפרסם מכרו לאדריכלים, ומי שיגיש את התכנית היפה ביותר יבנה את בית המקדש, אלא הכל יִבְנֶה כפי הצורה שנמסרה בנבואה ליחזקאל (מ-מז), ואם עוד לא נזכה לצורה זו, אז בצורה של בית שני.

על בית שני באמת לא היתה נבואה מפורשת מאת ה', ולכן אומר הרמב"ם, ש"אנשי בית שני בנוהו כבנין שְׁלֵמָה ומעין דברים המפורשים ביחזקאל" (הלכות בית הבחירה פ"א ה"ד). הם רצו לעשות את צורת יחזקאל, אבל כיון שה"כתוב ביחזקאל אינו מפורש ומבואר" (שם) וקשה להבין את כוונתו המדוייקת, בנו כבנין שלמה, ומעין דברים המפורשים ביחזקאל. שום דבר לא עשו מדעת עצמם, אלא רק כפי הצורה שנמסרה לשמואל (לגבי בית ראשון), או ליחזקאל (לגבי בית שלישי), כולל מה שניתן ללמוד מִקְּתָבִים אלו (או משאר כתבי הקודש) במידות שהתורה נדרשת בהן [כי "מגילה שמסר שמואל לדוד ניתנה להדרש" (יר' מגילה פ"א ה"א)]. שום דבר לא נעשה במקדש מדעת בשר ודם, אלא הכל מדעת עליון.

למה זה? מדוע באמת אין מקום לזמנות ולרעיונות פרטיים בצורת המקדש? - כי איננו יכולים להכתיב לקב"ה היכן להשרות את שכינתו! רק הוא ית' בוחר היכן להשרות את השכינה! במדבר בחר בצורה כזאת, ובירושלים בצורה כזאת, ואין לנו רשות לשנות מן הצורה המסורה לנו.

חטא העגל - נסיון "להכריח" את חכמי התורה

אבל אם רק בענין זה היו ישראל חוטאים בעגל, אפשר עדיין שהקב"ה לא היה מחשיב להם חטא זה לזדון אלא רק לשגגה, לולא שהצטרף לענין זה דבר נוסף: לפני שמה רבינו עולה להר סיני, הוא אומר לישראל: "הִנֵּה אֶהֱרֹן וְחֹר וְעַמְּכֶם, מִי בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם" (שמות כד, יד). אם תהיינה לכם שאלות, גשו וְשָׁאֲלוּ את אהרן

להשמיד אותם ח"ו, וגם אחשוורוש התגלה כשונא ישראל גדול, שהסכים לגזרת המן, ונתן לו את טבעתו כדי לחתום עליה (אסתר ג, י). אמנם אסתר מצליחה אח"כ לשכנע את אחשוורוש לבטל את הגזרה, אבל בכל זאת הרי איננו אומרים בפורים "וגם אחשוורוש זכור לטוב". על חרבונה, למרות שהיה בהתחלה מעוזרי המן (מגילה טז, א), כיון שברגע האחרון הפך את עורו ופעל נגד המן, אומרים "וגם חרבונה זכור לטוב" (שו"ע או"ח סי' תר"צ סע' ט"ז). אבל על אחשוורוש איננו אומרים "וגם אחשוורוש זכור לטוב". כי "הוא אחשוורוש" (אסתר א, א) - "הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו" (מגילה יא, א). גם אם בסוף שמע למרדכי ואסתר, הוא נשאר רשע, וכנראה גם טיפש, אז על טיפש ורשע לא צריך לומר "זכור לטוב".

על כל פנים, היהודים בשושן הבינו בסוף, שמרדכי צדק ולא הם. זו היתה גדלותו של אותו דור, שהבינו שצריך לחזור מכל הדרך. צריך להתקרב אל הקב"ה, ולא לנסות להתקרב אל המן או אל אחשוורוש. הציות לחכמי התורה, וההבנה שחכמי התורה הם שצודקים ולא המון העם, גם אם לא מבינים את דבריהם בשעת מעשה - זה מה שהציל את עם ישראל באותה שעה⁹. בעקבות כך זכו גם להגיע ל"קִימוֹ וְקִבְלוֹ", שזו בחינה של קיום בלי להבין, שהרי הקדימו "קִימוֹ" ל"קִבְלוֹ" כמו שהקדימו ישראל נעשה לנשמע בהר סיני, וזכו שיעשה להם נס, ונתבטלה הגזרה.

פורים קטן - על מה?

חשבתי, למה עושים בשנה מעוברת פורים קטן? מה הענין לעשות פורים גם באדר הראשון? חשבתי, אולי הפשט הוא כך: הרי אילו מרדכי ואסתר לא היו מצליחים בתכניתם, ואחשוורוש היה נשאר בדעתו "כִּי קָתַב אֲשֶׁר נִקְּטַב בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ וְנִתְּתוּם בְּטַבְעַת הַמֶּלֶךְ אֵין לְהַשִּׁיב" (אסתר ח, ח), מה היה אפשר לעשות? - לכאורה עדין היתה להם עצה: הרי המן שלח את אגרותיו "אֶל... מְדַיָּנָה וּמְדַיָּנָה כְּכַתְּבָהּ, וְנֶעַם וְנֶעַם כְּפִלְשׁוֹנוֹ" (אסתר ג, יב), ומסתמא גם תאריך ביצוע הגזירה לא כתב שיהיה בשלשה עשר באדר, אלא "מְדַיָּנָה וּמְדַיָּנָה כְּכַתְּבָהּ, וְנֶעַם וְנֶעַם כְּפִלְשׁוֹנוֹ", כפי הלוח המקובל באותה מדינה. וא"כ, זורכבל ובית דינו שיושבים בירושלים היו יכולים להחליט שהשנה תהיה מעוברת, ואז ממילא לא תהיה התאמה בין הגזרה בשמים על י"ג באדר, ובין האגרות של המן. יהיה הפרש של חודש. וממילא תבטל הגזירה. אז זכר לזה אנו עושים פורים קטן, לזכור שהיתה עוד דרך לבטל את הגזרה¹⁰. אבל כמובן, טוב שהגזרה התבטלה ע"י תשובה, והכל נהפך מיגון לשמחה ומאבל ליו"ט, ובעזרת ה' נזכה שגם עכשיו נראה נסים ונפלאות.

בסידור רב עמרם גאון כתוב מנהג, שאפילו ה"מתנגדים" הגדולים ביותר לא עושים אותו. בסידור רב עמרם כתוב: "אין אומרים הלל בפורים... לפיכך נופל אדם על פניו בפורים... ומבקשים רחמים הרבה, ונופלין על פניהם... שאין דומה פורים לכל המועדות ולחנוכה, שבכולן אנו אומרים את ההלל, ואומרים ז'ה היום עֲשָׂה ה' נְגִילָה וְנִשְׁמָחָה בו', ואילו בפורים אין אומרים אותו... ואנו צריכים לרחמים שיגאלנו באחרונה כבראשונה" (סדר רב עמרם, סוף סדר פורים). אנו איננו נוהגים כן, אבל כך כתוב בסידור רב עמרם גאון. כנראה שהבין, שמה שתקנו "יְמֵי מִשְׁתָּה וְשִׁמְחָה" בפורים, אין הכוונה שהיום עצמו הוא יום שמחה, אלא הכוונה היא רק שצריך לקיים בו מצות שמחה. שמחים בו, אבל אין זה מעיצומו ואופיו של יום¹¹. לכן אין סתירה בין הדברים. אפשר לקיים נפילת אפים כמו ביום רגיל, ואח"כ לקיים מצות שמחה ושמחה. [מה שאין כן

להכריע אפילו בלי לפתוח ספר... הקב"ה יעזור שהצרה הזאת תעבור במהרה, כמו ששאר הצרות יעברו.

גזרת המן - בגלל אי ציות לגדול הדור

ענין דומה לחטא העגל היה גם בשושן הבירה. גם שם לא צייתו ישראל לגדול הדור. אחשוורוש עושה "לְכָל הָעַם הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשַׁן הַבִּירָה לְמִגְדוֹל וְעַד קֶטֶן מִשְׁתָּה שְׂבַעַת יָמִים" (אסתר א, ה), ומזמין למשתה גם את היהודים. מה אומרים היהודים? מלך טוב כזה, שלא הפלה אותנו לרעה והזמין גם אותנו - צריך להתחשב בו ולהענות להזמנתו. בפרט שהמלך דואג לכך שהסעודה תהיה "פְּרָצוֹן אִישׁ וְאִישׁ" (אסתר א, ח), עם ההכשרים הטובים ביותר (עי' אסתר"ר ב, יג). מרדכי מזהיר את ישראל שלא להשתתף במשתה, אבל ישראל לא שומעים לו (אסתר ז, יד). הזקן הזה, מרדכי, מה הוא כבר מבין?... הרי ברור כשמש שצריך להשתתף במשתה! יש כאן הזדמנות פז לטפח יחסים טובים עם הגויים שאנו שוכנים בתוכם, וכן להוכיח נאמנות למלך. בנוסף לכך, אם אף יהודי אחד לא יגיע, הדבר עלול להתפרש כחוסר נאמנות למלך, ומי יודע מה עלולות להיות התוצאות מזה. מסיבות אלו, יהודי שושן מחליטים שלא לשמוע בקול מרדכי, והולכים להשתתף במשתה אחשוורוש.

מה היתה באמת הבעיה באותו משתה? מדוע אסר מרדכי להשתתף בו? בעיה אחת שהיתה שם, היא חשש להתקרבות יתירה אל הגויים, המובילה להתקרבות למעשיהם ולהתבוללות בהם. אבל חוץ מזה, חז"ל מוסרים לנו, שאחשוורוש עשה את אותו משתה מפני שלפי חשבונו עבר זמן גאולתם של ישראל, ומזה הסיק אחשוורוש שאין עוד תקוה לישראל להגאל⁸ (מגילה יא, ב). כיון שכך, לבש "לכבוד" הארוע את בגדי הכהן הגדול שנשדרו ע"י נבוכדנצר בחורבן הבית ונתגלגלו לידיו של אחשוורוש (שם יב, א. ועי' רש"י שם), וכן צוה להוציא מן הגנזך את כלי הכסף והזהב שנבזזו מן המקדש - "כְּלֵים מְכֻלָּים שׁוֹנִים" (אסתר א, ז) - ולהגיש בהם את היין לאורחי המשתה! (אסתר"ר א, יא). איך אפשר להשתתף במעמד נורא כזה? ודאי שאסור להשתתף במשתה כזה! יהודים צמים ביום חורבן הבית, ובודאי גם הם צמו על חורבן הבית. אבל מה לעשות, החשבון שלהם מורה, שמוכרחים להשתתף במשתה הזה. ולכן, הם לא שומעים למרדכי, הולכים למשתה, ובכך מביאים על עצמם את גזרתו של המן, "מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע" (מגילה יב, א). וכשהמן גוזר את הגזרה הנוראה (תשע שנים לאחר המשתה!) את מי הם מאשימים? - את מרדכי! (עי' מגילה יב, ב - יג, א ורש"י שם ד"ה לאידך גיסא) הזקן הזה, הוא זה שגרם לכל ההסתבכות, בגלל סרובו להשתחוות להמן. אם היה נוהג קצת יותר בגמישות עם המן, כמו שאנו נהגנו כשהלכנו לסעודתו של אחשוורוש, לא היתה באה עלינו הגזרה הזאת!

גדלותם של היהודים בשושן היתה, שבסופו של דבר הם הכירו בכך שעליהם לשמוע בקול מרדכי ואסתר, וכשהם גוזרים עליהם לצום שלשה ימים, הם צמים וחוזרים בתשובה. הם לא מנסים לשלוח משלחת אל אחשוורוש או אל המן לבטל את רוע הגזירה, אלא מבינים שצריך תיקון על החטא של משתה אחשוורוש. מרדכי ואסתר יעשו כבר את ההשתדלות הראויה בחצר המלך, אבל הם מצידם צריכים לעשות תשובה על חטאם. עכשיו הם רואים, שכל החשבונות שלהם, שיגיעו לשלום עם הגויים ויהיה כל כך טוב, הכל הבל הבלים. הראיה, שהיחסים הטובים שהשתדלו לטפח עם אומות העולם לא עזרו להם במאומה. בכל מדינה ומדינה רוצים רק

לנו¹², ולכל היהודים תהיה אורה ושמחה וששון ויקר, אמן.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

שלושת הרגלים, שבהם השמחה היא מעיצומו של היום. לכן שם לא שייך לקיים נפילת אפים, כי היא סתירה לעיצומו של יום].
אנו איננו פוסקים כך. אנו פוסקים שלא לומר תחנון בפורים, ואף לא בפורים קטן, ואפילו "למנצח" אין אומרים בפורים. אבל בכל זאת, בודאי נכון להתפלל בפורים, שמי שעזר לאבותינו יעזור גם

1. ע"י אב"ע ורמב"ן (שמות לב, א) שהביאו כמה וכמה הוכחות לכך, מן הכתוב ומעצם הענין, שישאל ודאי לא התכונו לעשות להם "אלהים" אחרים ח"ו, אלא רק "משה" אחר. [וגם רש"י שפירש "קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו" - "אלהות הרבה איוו להם", ביארו המפרשים, שאין הכוונה לע"ז ממש - ע"י רמב"ן (שם). ואכמ"ל. ומה שמצאנו בחז"ל שהיתה בחטא העגל עבודה זרה ממש, "מדפלו ישראל לעגל, גלו אדעתייהו דניחא להו בעבודת כוכבים, וכי אתו עובדי כוכבים, שליחותא דידהו עבדי" (ע"ז נג, ב), וכן מבואר בגמ' שהעובדים לעגל בעדים והתראה נהרגו במיתת ב"ד כעובדי ע"ז (יומא סו, ב. וע"י רש"י שמות לב, כ ורמב"ן שם, כז) - זהו מפני שאחר שנעשה העגל, היו באמת מעטים מישראל שחשבו אותו לע"ז ממש ועבדוהו (אב"ע שם, א ורמב"ן שם, ה). אבל אהרן ורוב ישראל - לא זו היתה כוונתם, אלא כפי שנתבאר כאן למעלה].
2. ע"פ המבואר כאן - שישאל לא נתכונו לעשות להם ע"ז ממש ח"ו, אלא רק חפץ שתשרה עליו השכינה כמו ששרתה על משה - יש מבארים את מה שמצינו בגמ', שאשרות שנמצאו בא"י אחר כבושה נקראו בפי חז"ל "אשרה דמשה", כיון שנעשו בדורו של משה (סוכה לא, ב). וצ"ע למה לא הקפידו חז"ל מלהשתמש בלשון זו, "אשרה דמשה", דיש במשמעותה כאלו ח"ו היתה אשרה שלו. וע"פ המבואר כאן יש מבארים, דכיון שכל מה שנאסרו אשרות אלה הוא מחמת ש"מדפלו ישראל לעגל, גלו אדעתייהו דניחא להו בעבודת כוכבים, וכי אתו עובדי כוכבים, שליחותא דידהו עבדי" (ע"ז נג, ב), [נדאל"כ לא היה להן להאסר ע"י הגויים שעבדו להן, דא"י ירושה לנו מאבותינו, ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו (ע"ש)], א"כ לשבחן של ישראל קראו להם חז"ל "אשרה דמשה", היינו שנאסרה מחמת שישאל בקשו לעשות להם חפץ שתשרה עליו שכינה כמו על משה, ולא שהתכוונו לע"ז ממש. [אלא שאחר שנעשה העגל, היו באמת מעטים מישראל שחשבו אותו לע"ז ממש ועבדוהו, כנוצר בהערה הקודמת, ורק מחמת זה נאסרו האשרות שבא"י].
3. באב"ע משמע שבחרו בצורת שור ע"פ חכמת המזלות. (וכן הביא הרמב"ן בשמו). והרמב"ן דחה את דבריו וביאר שאהרן בחר בצורת שור (שמות לב, ד), כיון שהיא אחת מארבע הצורות שבמרכבה העליונה (ע"י יחזקאל א, י). ובחר דוקא בצורה זו ולא באחת משאר הצורות שבמרכבה, כי סבר שהנהגת ה' עם ישראל במדבר היא בבחינה זו (ע"י בדבריו שביאר הענין).
4. כך ביאר האבן עזרא. והרמב"ן חלק עליו, אך ביאר באופן דומה לזה, וז"ל: "לא נעשה העגל... להיות בצורת חונה כבוד" (כדברי האב"ע), אלא "עשו הצורה [כדין] לכוין בעבודתה אל ענינה". כלומר: ישראל רצו לעבוד לה' דרך המידה העליונה הנקראת "פני שור" (מהטעם שהתבאר בהערה הקודמת), והעגל נעשה כדי לסייע להם לכוון במחשבתם לצורה זו, אך לא כדי שתשרה עליו השכינה.
5. כך עכ"פ לפי שיטת רש"י (שמות לא, יח), שמעשה העגל קדם לצייוי על בניית המשכן, וממילא גם לצייוי שלא לשנות את צורת הכרוכים, הקשור למשכן. ואולם, גם לשיטת הרמב"ן, שהצייוי על המשכן קדם לחטא העגל, מ"מ את מסירת הצייוי לבני ישראל לא הספיק משה רבינו לבצע עד לאחר חטא העגל (ע"י רמב"ן שם לה, א, וכן ויקרא ח, ב).
6. ע"י לעיל הערה 4.
7. "כל קהלה ואחריה על" - היא גנאי. ואם אחריה אָל' - היא לשבח" (אבן עזרא שמות לב, א).
8. הרמב"ן ביאר, שאחשורוש האמין אמונה מוחלטת בנבואת ירמיהו שאמר "פי לפי מלאת לְכָבֵל שְׁבָעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם" (ירמיהו כט, י), אלא שהגיע למסקנה שנבואה זו נתקיימה כבר בזמנו של כורש (שמלך לפני אחשורוש), שאז "עלו ברשיון כורש כל קהלה כאחד ארבע רבוא ונתיישבו בערי יהודה". אלא שאמר אחשורוש: "אראה אם יהיה להם עוד גאולה אחרת ובנין בית המקדש. וכיון דחזא דמלו שבעים שנה לחשבוננו ולא נבנה הבית ולא נגאלו לגמרי, אבל נשאר גדוליהם ורובן בבבל, אמר: תו לא מפרקי הני, ולא יהיה להם גאולה אחרת, ולא יבנה בית המקדש שלהם, וכל מה ששמעתי שאמר להם הנביא שלהם - הכל בא בפקידתו של כורש" (ח"י הרמב"ן מגילה יא, ב).
9. והטעם בזה החת"ס, דזה היה התיקון למה שלא רצו ישראל לקבל בסיני אלא תורה שבכתב ולא תורה שבעל פה (מדרש תנחומא פרשת נח סי' ג'), "דלא אבו לקבל עליהם דברי חכמים מבלי שהיההו ויפקקו על תקנתם, אולי לא ישרו בעיניהם" (לשון החת"ס). אבל אחרי שראו בזמן מרדכי שרק הוא הבין נכון מה היה רצון ה', ואמר להם שלא ללכת למשתה, וראו הנפלאות הגדולות שעשה ה' על ידו, "אז הבינו כי אין להרהר אחר דברי חכמים, כי את הכל עושים יפה בעתו וה' עמם, על כן הדר קבלוה בימי אחשורוש", היינו תורה שבעל פה המסורה ביד חכמים, שלא רצו לקבלה מתחילה (שו"ת חת"ס אור"ח ח"א סי' ר"ח ד"ה ולתשלום).
10. כמובן, טעם זה הוא רק בדרך דרוש. והטעם הפשוט לפורים קטן הוא, כיון שגם אדר הראשון הוא "אדר", ולכן גם ימי י"ד וט"ו שבאדר הראשון הם ימי פורים. אלא שאת מצוות היום לא תקנו חז"ל לעשות אלא פעם אחת, ולכן אין קורין את המגילה באדר הראשון, וגם אין בו משלוח מנות מתנות לאבינונים. אבל מספד ותענית אסורים גם באדר הראשון. ולגבי משתה ושמחה - נחלקו הראשונים (ע"י בהערה הבאה). [ואף שאיסור הספד ותענית נלמד מהפסוק "שִׁמְחָה וּמְשִׁתָּה יוֹם טוֹב" (אסתר ט, יט) - "שמחה - מלמד שאסורים בהספד, משתה - מלמד שאסור בתענית" (מגילה ה, ב) - וא"כ קשה, איך שייך לאסור בהספד ותענית כאשר אין חיוב של משתה ושמחה (לראשונים הסוברים כן), כבר תי' הגר"א שאלה זו וביאר, דאיסור הספד ותענית באדר הראשון אינו מחמת הפסוק, דמחמת הפסוק אין איסור הספד ותענית אלא באדר השני, ואיסור הספד ותענית באדר הראשון הוא מכח מגילת תענית, דכל הימים באדר שנאמרו במגילת תענית דלא למספד בהון ודלא להתענא בהון, נוהגים בשני האדרים (ביאור הגר"א לשו"ע אור"ח סי' תקס"ח סע' ז')].
11. ובאמת נחלקו הראשונים בסברא זו - ע"י תוס' (מגילה ו, ב ד"ה ורבי אליעזר) שהביאו מחלוקת הראשונים, האם גם ב"ד וט"ו שבאדר הראשון צריך לנהוג משתה ושמחה, או לא. [וגם הרמ"א (אור"ח סי' תרצ"ז) הביא בזה שתי דעות]. ושורש מחלוקת זו הוא, האם י"ד וט"ו באדר הם במהותם ימי משתה ושמחה, וא"כ גם באדר א' צריך לעשות בהם משתה ושמחה, כי גם אדר הראשון נקרא אדר, או שאין ימים אלו ימי משתה ושמחה במהותם, ורק על הגברא מוטל לעשות משתה ושמחה זכר לנס, והוי כחיוב קריאת המגילה, שהוא חובת גברא בעלמא, ואינו ממהות ואופי היום, וא"כ - חיובו רק פעם אחת, באדר השני, ובאדר הראשון אינו חייב בזה. וכנראה רב עמרם גאון סובר כהדעה השנייה.
12. ובאמת בהרבה ספרים מבואר, שפורים הוא יום המסוגל מאד לקיבול תפלות, והוא עת רצון גדול; ואפילו אם תפלתו היא בבחינת "ויבְּכַן אֲבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא כִפַּת" (אסתר ד, טז), שמבקש מֶה' מה שלא מגיע לו - הקב"ה אומר לו: "מֶה בִּקְשָׁתְךָ - וְיִצְתָן לְךָ". וכל הפושט יד ומבקש - נותנין לו (ע"י "פרי צדיק" עניני פורים סוף אות א').